

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента Лесі Вольнової
на дисертацію Олени Носової «Психологічні чинники стресостійкості
особистості юнацького віку з травматичним досвідом»,
представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі психології за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність дослідження, представленого Оленою Носовою, є переконливою і це зумовлено низкою аспектів, на які вона звертає свою увагу. Передусім це травматичні події, здатні суттєво впливати на формування особистісних структур молодих людей. Водночас останні роки спостерігається нашарування різних стресових умов (пандемія, війна та ін.), що може корелювати з особистими чинниками (як-от, когнітивні, емоційні та психологічні ресурси постраждалої молоді) та створювати ситуацію, де особистості не просто рекомендована, а вкрай необхідна комплексна психологічна підтримка. При цьому у контексті пережитої травми ця адаптивність набуває нових вимірів, оскільки молода особистість намагається інтегрувати та осмислити травматичний досвід. Саме тому розуміння психологічних чинників, які визначають формування особистісних рис після травми, постає ключовим завданням для сучасної психологічної науки.

Аналіз проблеми стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом Оленою Носовою здійснено на високому рівні. Це підтверджується тим, що нею використано понад 250 праць, як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Окрім того, дисертантка звернула увагу на низку дотичних питань (внутрішній баланс, задоволеність потреб, сукупність когнітивних процесів і поведінкових стратегій), що дозволило їй здійснити поступовий перехід від біологічних передумов (як-от, тип вищої нервової системи та темперамент, тип мислення) до психосоціальних змінних (психологічна гнучкість, емоційна саморегуляція, ціннісна ідентичність тощо) та сформулювати максимально глибоке та водночас багатобічне розуміння понять «стрес» та «стресостійкість». Особливу увагу дисертантка надає питанню структури стресостійкості, виокремлюючи особистісний компонент як

найбільш значущий в контексті ефективної адаптації молоді людини до травматичних впливів.

Розкриття комбінації понять «травма», «травматична подія», «травматична ситуація», «травматичний досвід», «травматичні переживання» дозволило Олені окреслити теоретичне підґрунтя для з'ясування взаємозв'язків між психоемоційним станом молоді людини після таких впливів і рівнем її стресостійкості.

Реалізуючи завдання дисертаційного дослідження, Оленою Носовою було підібрано батарею методик, які дозволили встановити вплив окремих чинників стресостійкості (локус контролю, самооцінка, емоційний інтелект тощо) на стан особистості юнацького віку з травматичним досвідом. Безперечно практичне значення дослідження полягає в тому, що дисертанткою ретельно проаналізовано кожен із чинників та проявів, наголошено на певних статевих відмінностях. Продуманим та обґрунтованим є використання сучасних програмних засобів для статистичного аналізу, що дозволило простежити чіткі значущі взаємозв'язки травматичного досвіду з певними проявами стресостійкості молодих людей та на основі цього побудувати модель стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом.

Розроблена корекційно-розвивальна програма розвитку психологічних чинників стресостійкості у особистості юнацького віку з травматичним досвідом охоплює як традиційні засоби психологічного впливу в рамках групових (тренінгових) занять, так і методичні рекомендації, що перевірені на практиці. Доречно інтегровано арттерапевтичні засоби, зокрема МАК та глинотерапію, наративні техніки, просвітницькі методи та домашні завдання. Всі аспекти покроково представлені у додатках, що дозволяє їх використати на практиці іншим фахівцям. Загалом контрольні зрізи показали, що такий комплексний підхід є ефективним для використання психологами у роботі з юнаками і дівчатами з травматичним досвідом в умовах кризи.

Результати дослідження були апробовані на численних наукових заходах, що свідчить про визнання науковою спільнотою та актуальність досліджуваної тематики. Публікації автора (фахові статті та матеріали наукових конференцій),

повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та розкривають її основний зміст.

Загалом можна зазначити, що дисертаційна робота Олени Носової є якісним науковим дослідженням, яке робить вагомий внесок у розвиток психології стресу та має значну практичну цінність у сфері психологічної підтримки розвитку стресостійкості юнаків і дівчат з травматичним досвідом. Робота відзначається високим рівнем теоретичної та методологічної обґрунтованості, науковою новизною та практичною спрямованістю. Усі завдання дослідження виконані на високому науковому рівні, гіпотези підтверджені емпіричними даними, а висновки логічно випливають з проведеного дослідження.

Оцінюючи дисертацію Олени Носової загалом позитивно, визнаючи її високий кваліфікаційний рівень, виокремимо низку дискусійних питань, які потребують пояснень і уточнень, зокрема:

1. В процесі теоретичного аналізу таких феноменів як стресостійкість, травма тощо, хотілося б більш чітко бачити авторську (аналітично-критичну) позицію дослідниці, а також послідовне відстеження нею особливостей цих явищ з постійним акцентом саме на особистості юнацького віку, а не загалом.
2. Потребує додаткового пояснення позиція авторки щодо прямого об'єднання в одну систему компонентів та чинників стресостійкості (с. 63-66, підрозділ 1.4, а також табл. 2.1). Перші становлять сутність явища, другі – його зумовлюють. Тому між чинниками та компонентами, швидше за все, мав би бути ще якийсь конструкт, який би пояснював цей зв'язок.
3. Авторкою розроблена доволі ґрунтовна корекційно-розвивальна програма. Разом із тим хотілося б, щоб деякі додаткові заходи, які, на думку дисертантки, оптимізують процес розвитку стресостійкості особистості юнацького віку саме з травматичним досвідом, були описані нею ширше. Зміст програми виглядає більш розвивальним,

профілактичним, однак, оскільки спрямований на осіб з травматичним досвідом, то, можливо доречними були б окремі техніки на роботу з таким досвідом чи планування в рамках реалізації програми індивідуальної роботи, що мала б таку мету.

Разом із тим, вказані побажання не зменшують цінності та загальної позитивної оцінки дослідження. Зміст дисертаційної роботи локалізовано в контексті анотації, яка відповідає основним положенням дисертації, а публікації достатньою мірою відображають результати дослідження.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Олени Носової «Психологічні чинники стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами), і може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психосоматики
та психології здоров'я
факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова

